

Novo mesto, 27. oktobra 1994

Po 51 letih iz smetišča v grob

V kraškem breznu blizu vasi Mihovec pri Padežu so 51 let ležale kosti umorjenih ljudi iz Novega mesta in okolice. Te posmrtno ostanke so 23. oktobra po človeško pokopali na pokopališču Ločna v Novem mestu. Toda svojci ubitih so morali prehoditi pravcati križev pot, preden so uredili vse stvari za pogreb.

Oblast jim je dopovedovala, da bo izkop in prenos umrlih na drugo pokopališče pač zapletena zadeva. Svojci pa so prepričani, da je oblast zadevo gledala z napačne strani, saj po njihovem sploh ni moč govoriti o ponovnem pokopu. Trupel, ki so ležala 51 let razmetana v jami pri Mihovcu, namreč pred 23. oktobrom 1994 v resnici ni nihče nikoli pokopal.

V času, ko je slovenska javnost izvedela, da tudi iz uradnih izjav najvišjih državnih, da v Sloveniji obstajajo množična morišča iz časa druge svetovne vojne, so nekateri od svojcev začeli razkrivati resnico tudi o truplih iz mihovške jame. Obvestili so tudi Marjana Dvornika, tedanjega predsednika novomeške občinske skupščine. Ko je tega zamenjal sedanji predsednik, Franci Koncilija, so stopili v stik tudi z njim.

Dopisi v predalih?

Zadevo je vzel v roke tudi odbor za raziskovanje povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti, ki pa je vse skupaj predal novomeškemu sekretaristu za družbene dejavnosti. Odbor je podpiral, kar so želeli tudi svojci, in sicer, da se človeške kosti odstrani iz brezna. Za to se je zavzel, pač z vidika svojega delovnega področja, tudi Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Svojci pravijo, da so svoje pisne vloge sicer odposiljali na naslove različnih občinskih ustanov, vendar so vse bolj dobivali občutek, da jih pišejo za v predal neznanega ali neznanih uradnikov nekje v Novem mestu. Ali je to omenjeni odbor, ali sekretariat za družbene dejavnosti, ali za notranje zadeve, ali morda Komunala, ali celo sam župan, takrat še niso vedeli. Kljub nekakšnemu načelnemu soglasju svojcev in uradnih ustanov, so se kar vrstili zapleti, zaradi katerih se je pogreb posmrtnih ostankov odlagal v prihodnost.

Kapitelj da prostor za grob

Najprej so svojcem prebrali člen zakona o pokopališki dejavnosti, ki določa, da se lahko umrli izkoplje in prenese na drugo pokopališče ali v drug grob na zahtevo svojcev ali drugih fizičnih oziroma pravnih oseb. Takoj je nastal spor. Svojci so menili, da pogreb, na katerem želijo pokopati posmrtno ostanke iz jame pri Mihovcu, nima nič opraviti z zakonom o pokopališki dejavnosti. Kraško brezno ni grob, so trdili, in vreči ubitega človeka v tako jamo ni isto, kot če bi ga pokopali po človeško. Zato želena prenosa kosti iz kraškega brezna na mestno pokopališče ni mogoče imenovati prenos posmrtnih ostankov na drugo pokopališče ali v drug grob. Ta pogreb bi bil prvi pogreb teh ljudi, so menili svojci.

Ko so rešili to zadrego, so naleteli na vprašanje, kam naj posmrtno ostanke pokopajo. Novomeško pokopališče Ločna je občina razglasila za polno in še zdaj velja, da to pokopališče ne sme dobiti - dokler ga ne bodo razširili - niti enega svežega groba. Nič ni zaleglo in svojcem so tik pred pogrebom, ki je bil 23. oktobra letos, kot rečeno, svetlovali, naj vprašajo kakega lastnika groba, če lahko posmrtno ostanke žrtev iz mihovške jame pokopajo kar v njegov družinski, torej že uporabljeni grob. Tak nasvet, čeravno je izhajal iz globokega spoštovanja do živih in do vseh mrtvih, je deloval na pretresene in že dokaj namučene svojce milo rečeno groteskno.

Kdo ve, če ne bi zadeva obstala nekje na trideset let, če ne bi izkoristili možnosti, ki jo je v pogajanjih v zvezi s pogrebom, ponudil prosič novomeškega kapitlja Jožef Lap. Slednji je namreč odstopil prostor za pogreb v istem delu pokopališča Ločne, kjer je nekako rezerviran prostor za pokopavanje duhovnikov. To ne bi smelo nikogar motiti,

saj gre za skupinski pogreb, med žrtvami iz mihovške jame pa je bil tudi kanonik Kapitelj.

Pes med človeškimi kostmi

Ker svojci navajajo, da so naleteli pri organiziranju pogreba na številne težave, smo vprašali o zadevi tudi Odbor za raziskovanje pobojev, sodnih zmot in drugih nepravilnosti. Jože Derganc, predsednik odbora, priznava, da je bil postopek dolgotrajen, vendar tudi pojasnjuje, zakaj taki zadržki.

"Odbor tega postopka ni mogel pospešiti. Odbor sploh nima kake posebne moči, saj ni pravna oseba. Poleg tega je bilo potrebno s celotno zadevo prehoditi vso pravno pot. Ravnati smo se morali po zakonodaji, vendar je ta pomanjkljiva za to področje, kot se je pokazalo. Vsaj v začetku tudi ni bilo zbrance dokumentacije o ljudeh, katerih posmrtni ostanke so bili v jami. V postopek, v katerem smo urejali vse potrebno za pogreb, so morale biti vključene številne ustanove. Izkusenj o ravnanju v primeru, kakršnega smo obravnavali skupaj s svojci, je malo, praktično jih ni. Tudi zato je bil postopek dolgotrajen. Vsekakor je do pogreba moralo priti. Ljudje, ki so jih pokončali in zmetali v jamo pri Mihovcu, so bili ubiti brez kake sodbe v imenu ljudstva. Bili so civilisti. A tudi, če bi bilo drugače, je

jasno eno: njihove kosti se ne bi smelo pustiti ležati tam, kjer so bile," pravi Jože Derganc.

Da kosti ne bi smeli pustiti tam, so odločno opozorili že svojci, ko so se v začetku odpravili v tisto brezno. Njih je bilo takrat groza, ko so odkrili, da v breznu med ogoljenimi in zdrobljenimi človeškimi kostmi leži tudi crknjen pes. Vskomur je moralo biti takoj jasno, da človeški posmrtni ostanke v mihovškem breznu niso v skupnem grobu ali v grobnici, ampak v resnici na smetišču, slabšem od občinske komunalne deponije. Zato so svojci menili, da je uporaba zakona o pogrebni dejavnosti nesmiselna, kot rečeno.

Pol stoletja izbrše obraze

V jami pri vasi Mihovec, od koder so prenesli posmrtno ostanke na novomeško pokopališče, je bilo vsaj 17 trupel ljudi iz Novega mesta ali okolice. Ubiti ljudje so bili protikomunisti, ki so jih ubili komunisti. Ali je bilo med ubitimi in ubijalci še kaj poleg ideoloških razlik, po več kot pol stoletja ne ve nihče. Čas, ki je pretekel od smrti do pogreba, je pač opravil svoje. Zaradi tako dolge dobe je tudi bil edini mogoči pokop žrtev skupinski pokop, saj individualna identifikacija po sodnomedicinski poti po 51 letih in ob stanju, v kakršnem je mihovška jama, ni več možna.

Po pogrebu so se nekako oddahnili tako svojci kot udeleženci postopka po službeni dolžnosti. Svojci, ki so le doživeli, da je zdajšnja oblast vsaj simbolično izrazila pieteto do njihovih sorodnikov, ki so sicer bili ubiti pod neko drugo oblastjo, so hvaležni za pomoč ob pogrebu. Zahvaljujejo se vsem, ki so jih hoteli razumeti in jim pomagali, še zlasti velja zahvala Franciju Konciliji, predsedniku novomeške občinske skupščine, za

Pobudnik prekopa umorjenih in v jamo pometanih žrtev prim. dr. Ciril Armeni.

Pokop žrtev iz jame pri Mihovcu na pokopališču Ločna v Novem mestu

govor ob pogrebu in proštu Jožefu Lapu za "čudovito izpeljan pogreb in mašo zadušnico". Prav tako se zahvaljujejo vsem drugim, ki so bili prisotni na pokopu žrtev v posvečeno zemljo.

Pogreb, kot je bil opisan novomeški, bo mogoče dobiti v Sloveniji še kako ponovitev. Novomeški odbor in svojci so zaradi nešteti ovir, na katere so naleteli, prepričani, da se tako da pokopati na pokopališču posmrtno

ostanke od tam, kjer je trupel manjše število. Vsi drugi prostori, kjer leže nikoli pokopani mrtvi ljudje, bodo te posmrtno ostanke obdržali in ljudje jih bodo dojele kot grobišča. Skupaj z vsemi velikimi in manjšimi grobovi, ki so jih v vojnem času napolnili sunki z leve in z desne, pa bodo spominjali na čas, ki ga Slovenci ne bi smeli nikoli več doživeti.

MARTIN LUZAR

okrogla miza o ogroženosti slovenščine

Je naš jezik res ogrožen?

V zadnjih letih se veliko govori o ogroženosti slovenskega jezika. Poteka v našem jeziku skrit proces, ki ga ogroža? Je slovenščina res manjvredna v primerjavi z ostalimi jeziki? Na ta in podobna vprašanja so na okrogli mizi, ki jo je pripravila Fakulteta za družbene vede, z naslovom "Ogroženost slovenščine - da ali ne", poskušali odgovoriti prof. slovenskega jezika dr. Tomo Korošec, psiholog Vid Pečjak, dr. Dimitrij Rupel, Monika Kalin Golob s Fakultete za družbene vede in drugi.

Prav gotovo moramo izvore občutka ogroženosti poiskati v preteklosti. Za naš knjižni jezik je značilno, da je že od nastanka v 16. stoletju obstajal dvom, ali naj bo jezik tako majhnega naroda sploh samostojen knjižni jezik. (Bili) smo majhen narod in kot tak smo zavzeli obramben položaj proti tako imenovanim velikim jezikom. Vendar je prav jezik tisti, ki je izoblikoval narodno zavest. Dileme intelektualcev, ali naj pišejo in govorijo v jeziku majhnega naroda, so rešili protestanti, ki so začeli pisati prav v tem jeziku.

Slovenščina je bila stoletja ogrožena zaradi ponemčevanja in italianizacije naših krajev in ljudi, a tudi v stari Jugoslaviji, ki je hotela uresničiti geslo "ena država - en narod - en jezik". Podobne težnje so se pojavile tudi v SFRJ, le na bolj prefinjen način.

Kot meni Monika Kalin Golob, se je zaradi zgodovinskih okoliščin, prostorske umeščenosti, številčne majhnosti in zavesti, da smo poseben narod zaradi svojega jezika, v nas izoblikoval občutek jezikovne ogroženosti.

Je lahko državni jezik ogrožen?

Slovenščina se je ohranila kljub temu, da ni bila nikoli jezik državo samostojnega naroda. Je lahko ogrožena sedaj, ko je postala državni jezik? Jože Toporišič ogroženost definira kot "občutek", da jeziku grozi prodaj, izginotje. Pojavlja se zaradi neenako-

pravnosti v rabi, če ne more opravljati vseh tistih vlog, ki jih lahko opravlja drug jezik. Občutek ogroženosti je lahko tudi posledica prevelikega prevzemanja tujih jezikovnih prvin ali prevelikega števila drugojezičnih priseljencev.

Vse te predpostavke ogroženosti slovenščine lahko ovržemo. V Sloveniji ne živi toliko priseljencev, da bi ogrozili naš uradni jezik. Ta se je do konca 19. stoletja izoblikoval v vseslovenski jezik in se postopoma začel uporabljati na vseh področjih, v šolstvu, znanosti, politiki... Danes je naš jezikovni sistem trden. Vsaka beseda, ki pride od drugod, se mora temu sistemu prilagoditi. So tudi muhe enodnevne, ki kmalu izginejo iz jezika, druge pa se prilagodijo tako, da jih kmalu niti ne ločimo od "slovenskih". Tako sta se na primer udomačiji besedi sendvič (sandwich) in miting (meeting).

Napisi v tujem jeziku na reklamah, imena podjetij, tuja poimenovanja izdelkov to ni le značilnost naše rabe jezika. Moti nas, ker so tako številni, včasih tako nerazumljivi, tudi bedasti. Angleščina prav sili v našo zavest. Spomnimo se le napisa World trade center. Na vse to odgovarja Marko Crnkovič, ki meni, "da je sporočanje najbolj uspešno v materinem jeziku, ker je najbolj razumljiv in nam najbližji".

Psiholog dr. Vid Pečjak razlikuje objek-

tivno in subjektivno ogroženost. Objektivna pomeni, da realno obstaja nevarnost izničenja naroda, te nevarnosti pri nas od osamosvojitve dalje ni več. Subjektivna ogroženost pa je le občutek, da bo jezik izginil. Po Pečjakovem mnenju je najbolj ogrožen znanstveni jezik, kajti na področju psihologije na primer je 80 odstotkov literature v angleščini, vse mednarodne konference so v angleščini. "Tako začneš prevzemati tuje termine in tudi način izražanja. Tudi izrazi se različno prevajajo, zato se zaradi razumevanja vedno vračamo k originalu. Tudi ko berem angleško literaturo, mislim v angleščini, ker je tako bolj racionalno. Pripombe na rob knjige si tudi beležim v tujem jeziku," pravi Pečjak.

Dr. Dimitrij Rupel meni, da slovenskemu jeziku ni šlo še nikoli tako dobro kot sedaj, ko je naša država postala mednarodno priznan subjekt. Seveda pa obstajajo tudi težave v razmerju našega jezika do tujih, ki so tu predvsem po naši volji, kajti manjšanje prostorskih razdalj in hitrost širjenja informacij sta nekatero probleme le izpostavila. "Večkrat sem že rekel, da je slovenščina jezik druge kategorije, vendar bila bi tretje ali četrte, če ne bi Slovenija postala samostojna država. Tako pa naš jezik spada v tisto skupino, kamor lahko štejemo italijanščino, španščino, grščino in veliko drugih jezikov. To je zelo ugoden položaj."

Na javnih mestih pogosto slišimo, da uslužbenci ne uporabljajo slovenščine ali pa je ta polomljena. Tudi imena podjetij so vse pogostejše tuja, reklamna sporočila pa po mnenju naročnikov bolj privlačijo, če so napisana v tujem jeziku. Ali se da to področje zakonsko urediti? Dr. Dimitrij Rupel meni, da se z zakonom ne da urejati rabe jezika, ker je to nasilje nad jezikom. Lahko sicer zapoved obvezno rabo jezika uslužbencem, vendar ga ne moreš zapovedati širšim krogom ljudi. Tudi telo, ki so ga ustanovili v parlamentu z namenom, da bi se bolj ukvar-

jalo z jezikom, ni storilo še nič konkretnega, čeprav je pred njim ogromno dela. Potrebno bo namestiti ogromno lektorjev in strokovnjakov, ki pa ne smejo jezika čistiti, kajti blizu purizmu je nacionalizem. "In ravno 'nacionalisti', ki v parlamentu najbolj opozarjajo na ogroženost jezika, govorijo najslabši jezik," pravi Rupel.

Vse se konča pri neznanju

Jože Toporišič vidi ogrožanje slovenščine znotraj naše države, kajti norme ne spoštujejo niti tisti, ki delajo na radiu in televiziji. Opažamo lahko celo prezir do jezika. Norme stavčne fonetike so nastajale 400 let in namesto, da bi bile jezikovne norme luč, ki sveti, so luč, ki zatemnjuje. Kako naj torej ljudstvo zna pravilno pisati in govoriti, če tega ne obvladajo niti novinarji, napovedovalci in drugi javni delavci?

Slovenščina po mnenju razpravljalcev ni ogrožena, ogrožena je jezikovna kultura. "Ne znamo pisati, ne govoriti, naš parlament, okrogle mize, predavanja, strokovni članki itd. so zgledi jezikovne nekulture. Pa za to ni kriva angleščina ali italijanščina ali bedasto ime podjetja. Kriva je slaba jezikovna vzgoja," pravi Monika Kalin Golob.

V šoli se vse preveč časa posveča književnosti, za jezik zmanjkuje časa. "Človek s končano srednjo šolo bi moral biti sposoben pisnega in ustnega sporočanja, to bi moral biti cilj jezikovnega pouka. Učitelj bi moral biti sposoben predstaviti slovnico ne kot zbirko dolgočasnih pravil, ki se jih je treba mehansko naučiti, ampak kot pravila, ki jih potrebujemo, če hočemo uspešno komunicirati. Ni nenavadno, da na Fakulteti za družbene vede bodoči novinarji nimajo govornih vaj? Diplomirani novinar bi pač moral znati tudi govoriti, vse pa se seveda ustavi pri denarju," nadaljuje Kalinova.

Resničen problem je torej v neznanju in jezikovni nekultiviranosti. Vdiranju tujih besed ne bomo nikoli popolnoma preprečili, lahko pa preprečimo jezikovno malomarnost. Za konec še misel Denisa Poniža: "In vendar mislim, da slovenščina ni ogrožena. Ogroženi so samo tisti, ki so izgubili občutek za jezik. To je posebne vrste ogroženost, ki je ni lahko opisati. Biti jezikovni brezdomec pa je nekaj najbolj pošastnega na tem svetu."

TANJA GAZVODA